

Priredopisno - natoroznansko polje.

Medved.

Medved (*Ursus arctos*) je največja zver na suhej zemlji v Evropi. Telo ima neukretno, z dolgo rujavo dlako obrasteno. Čelo ima zbočeno, gobec kratek in špičast, majhene oči, po konci stoječi ušesi in zelo kratek rep. Medved hodi po širocih golih podplatih; na prstih ima dolge močne kremplje, ki mu pri plezanji posebno dobro služijo.

Medved živi po vsej Evropi, pri nas in v južnih deželah samo na planinah; v severnej in vzhodnej Evropi se nahaja sploh po samotnih in skalovitih jarkih. Dokler je mlad, živi se največ ob rastlinah; mudi travo, pobira gobe, lesnike, jagode, korenine, različno sadje, razkopava mravljišča in še rajše sátovje. Méd mu je največja sladkoba. Odtod menda njegovo ime: medved t. j. médjed. V starosti ima rad meso naše domače živine; zatorej so ovce, teleta, še celo voli, krave in konji pred njim v velikej nevarnosti. Po zimi se zavleče v brlog in zaspí, pa ne posebno trdo, kajti hitro se zdrami, ako ga kdo vznemiruje. Ko se pomládi prebudi, zelo je medel in mršav.

Pri nas na Slovenskem se medved najde še sem ter tje po vseh planinah, zlasti v kamniških, solčavskih in bohinjskih. Planina Možaklja na Gorenjskem pa menda nikoli ni brez njega.

Mladi medvedje se dadó ukrotiti in naučiti mnogih umetelnosti, ki jih potem medvedarji okrog vodijo in kažejo za denar. Medvedar hodi z medvedom od mesta do mesta, iz vasi v vas, in povsod se zbira radovedna mladina okoli plesočega medveda. Nekateri medvedje so bili celo naučeni, da so se metali s svojim gospodarjem. Sedaj je medvedarija že precej ponehala, samo iz Bosne časih pripelje še kak ubožni Bosnjak k nam plesočega medveda.

Zrakomér.

Zrakomér ali vremenik je dolga, steklena cev, ki ima na jednom koncu dno. Dno se jej naredí s tem, da se konec cevi drži v hud plamen, ki raztopí steklo takó, da se vkup zlije in cev zaprè. Potem se dene v njo živega srebra toliko, da stoji v njej zvrhoma, potem se cev začépi s palcem, prekucne, in še le potem, ko se v živo srebro potopí, odmakne se palec. Živo srebro se v cevi zniža do neke posebne točke, ki je 76 centimetrov visoko nad površjem živega srebra v posodi. Ta daljava se imenuje tlakoména visina. Zrak, ki tlači na površje živega srebra v posodi, drži ga v cevi v ravnotežji. Nad živim srebrom v cevi je pa popolnoma prazen prostor, k

se imenuje Toricellijeva praznina, ker je Toricelli ta poskus iznajdel. Izkušnja uči, da živo srebro v jednom in istem zrakomeru ne stoji vselej in povsod jednako visoko, iz česar se vidi, da zračni tlak ni vselej in povsod jednako velik. Te izpremembe v zrakomernej višini delajo, da se živo srebro v zrakomeru vzdiguje in pada.

Ako imamo zrakomér kraj morja, stoji višje, kakor če ga nesemo na kak hrib ali na kako goro. Višje ko ga nesemo, bolj pada v njem živo srebro; zakaj li? Od vrh hriba do konca ozračja (atmosfere) gotovo ni tako daleč kakor je od niže ležečega morskega obrežja. Zračni stolp, ki tlači na zrakomér je tedaj tem krajši, čim visokeje nad morjem je zrakomér, in zaradi tega tedaj tudi tlak tem manjši.

Zrakomér je tedaj prav imenitno orodje za merjenje hribov in gorá. Razun visokosti kraja uplivajo na zrakomér tudi drugi vzroki, da se v njem živo srebro vzdiguje ali pa pada. Vetrovi in viharji delajo velike izpremembe v ravnotežji ozračja (atmosfere), in živo srebro takrat pada v zrakomeru. Ako je v zraku mnogo vode v podobi sopara, kar je v toplem in jasnem vremenu, poveča se zračni tlak, in zaradi tega se živo srebro v zrakomeru vzdiguje. Ako se pa zrak ohladi in se tedaj vodni sopari ne raztezajo, manjša se zračni tlak, in živo srebro v zrakomeru pada. Zgoščeni vodni sopari pokažejo se kmalu v podobi oblakov in dežja. Ker zrakomér take izpremembe že mnogo poprej naznanja, predno se pokažejo oblaki in dež, zato je tudi pravi vremenski prerok ali vremenik.

Natančna določevanja zračnega tlaka so potrebna pri mnogih znanstvenih preiskavah. V navadnem življenji pa služi zrakomér za vremenskega preroka. Zato nahajamo pri stopinjah zrakoméra poleg razdelivnih črt tudi besede: „vihar“, „dež“, „veter“, „nestanovitno“, „lepó“, s čemur se naznanja vreme, ki odgovarja dotičnej tlakomernej višini. V naših krajih prinašajo severovzhodni vetrovi suh in težak zrak s seboj; jugozahodni vetrovi pa privlačijo mokrotne in lažje zračne plasti. Prvi vetrovi delajo vsled pomnoženja zračnega tlaka višjo tlakomerno višino, zadnji pa nižjo. Vendar se vreme ne ravna vselej po velikosti zračnega tlaka, zato niso določevanja vremena iz same tlakomerne višine zanesljiva; tudi takrat gre tedaj lahko dež, ko se živo srebro v zrakomeru vzdiguje.

Živo srebro.

Živo srebro je jedina v prirodi tekoča kovina, ki se dobiva ali samočista ali pa z žveplom spojena. Barve je svetle in je 13 do 14 krat teža od vode. Na velikem mrazu živo srebro zmrzne. Zmrznjeno živo srebro se dá kovati. Med najimenitnejšimi rudniki za živo srebro je Idrija na Kranjskem pa Almaden na Španskem. Razven Idrije so našli živo srebro tudi pri sv. Tomaži blizu Loke in v Knapovšči na Gorenjskem. Živo srebro se rabi za različna fizikalna orodja (zrakomére, toplomére), za ločitev zlata in srebra iz rud, ker ima to posebno lastnost, da jih lahko raztopi. Tudi za pozlačevanje, obkladanje stekla pri ogledalih in različna zdravila rabijo živo srebro. Njegova para je zelo škodljiva ne samo rudarjem, ampak sploh vsem, ki imajo mnogo ž njim posla.